

6. Петренко В.Ф. Основы психосемантики / В.Ф. Петренко. [2-е доп. изд.] – СПб. : Питер, 2005. – 480 с.
7. Психологические измерения: Теория. Методы: Общепсихологический практикум / А.Н. Гусев, И.С. Уточкин. – М. : Аспект Пресс, 2011. – 317 с.
8. Соломин И.Л. Психосемантический подход к исследованию трудовой мотивации: дисс. на соиск. учен. степени канд. психол. наук: 19.00.03 / И.Л. Соломин. – Санкт-Петербург : РГПУ, 2009. – 179 с.
9. Соломин И.Л. Практикум по психодиагностике. Психосемантические методы. Учебно-методическое пособие. – СПб : ПГУПС, 2013. – 96 с.
10. Соломин И.Л. Психосемантическое исследование мотивации сотрудников государственной службы в процессе реформирования. / Карминские чтения: материалы Всероссийской научной конференции, 15–17 ноября 2011 г. – СПб : ПГУПС, 2011, с. 364–373.
11. Borg, I., Groenen, P. (1997). Modern Multidimensional Scaling. New York: Springer Verlag. – 471 p.
12. Shepard, R. N. (1974). Representation of structure in similarity data: Problems and prospects. Psychometrika, 39 (4), 373–421.

УДК 159.9. 018.3 37.015.31

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДО ЗАХИСТУ БАТЬКІВЩИНИ ЯК ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Карсканова С.В., к. психол. н.,
доцент кафедри педагогіки та загальної психології
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

У статті розглядаються завдання концепції патріотичного виховання студентів та принцип сучасної концепції патріотичного виховання. Конкретизовано шляхи виховання патріотизму в вишах у сучасних умовах. Виділено результати, що очікуються при впровадженні комплексної системи національно-патріотичного виховання у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: концепції патріотичного виховання студентів, формування патріотичної свідомості, патріотичний потенціал, аспекти патріотичної свідомості.

В статье рассматриваются задачи концепции патриотического воспитания студентов и принцип современной концепции патриотического воспитания. Конкретизированы пути воспитания патриотизма в вузах в современных условиях. Выделены результаты, которые ожидаются при внедрении комплексной системы национально-патриотического воспитания в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: концепции патриотического воспитания студентов, формирования патриотического сознания, патриотический потенциал, аспекты патриотического сознания.

Karskanova S.V. THE PSYCHOLOGICAL READINESS TO DEFENCE OF THE HOMELAND AS A PATRIOTIC EDUCATION IN THE INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

The article deals with the problem of the concept of patriotic education of students and the principle of the modern patriotic education concept. The ways of patriotic education in the institutions of higher education under the current circumstances are specified. The author highlights the results which are expected in the implementation of a comprehensive system of national-patriotic education in institution of higher education.

Key words: concept of patriotic education of students, forming a patriotic awareness, patriotic potential, aspects of patriotic consciousness.

Постановка проблеми. Позитивні зміни, які відбуваються в соціальному житті країни, привели до того, що в молодіжному середовищі вже не модно позиціювати себе з антипатріотичних позицій. Навпаки, студенти прагнуть до соціально значущої діяльності, називають себе патріотами своєї країни, і в цьому виявляються позитивні зрушення в розвитку патріотичної свідомості.

Державні національні програми стратегічними визначають завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення нею свого громадянського обов'язку на основі національних і загаль-

нолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина-патріота України як світоглядного чинника.

Патріотизм покликаний дати новий імпульс духовному оздоровленню народу, формуванню в Україні громадянського суспільства, яке передбачає трансформацію громадянської свідомості, моральної, правової культури особистості, розквіт національної самосвідомості і ґрунтується на визнанні пріоритету прав людини. Суспільство, яке функціонує на засадах гуманізму, свободи, верховенства закону, соціальної справедливості, гарантує умо-



ви для зростання добробуту народу. Суспільство, яке є єдиним дієвим механізмом розбудови не олігархічної, а народної демократії, правової України, виступає, з одного боку, джерелом опозиції державній владі, а з іншого – взаємодоповнює її, реалізуючи свої розвивальні і контролюючі функції [1].

Патріотизм як фактор консолідує суспільство в цілому, формує в особистості студента соціально-значимую спрямованість, допомагає чітко визначити життєві орієнтації. В даний час патріотичне виховання студентів символізує ідею історичної спадкоємності, зв'язку поколінь. Організація даної роботи у вузі передбачає взаємодію всіх суб'єктів освітнього процесу, спрямованого на виховання студентів, формування у них патріотичних переконань і стійких норм поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. І.Д. Бех зазначає, що патріотизм є нагальною потребою і держави, якій необхідно, щоб усі діти стали національно свідомими громадянами – патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі, і особистості, яка своєю діяльністю любов'ю до Батьківщини прагне досягти взаємності з метою створення умов для вільного саморозвитку і збереження індивідуальності; і суспільства, яке зацікавлене в тому, щоб саморозвиток особистості та становлення її патріотичної самосвідомості здійснювалися на моральній основі [1].

Головним змістом виховної роботи слід вважати проведення державної політики щодо формування у студентів якостей патріота, особистої відповідальності за дотримання вимог Конституції України та її основних законів.

Як зазначав В.О. Сухомлинський, почуття господаря власної землі – найважливіше патріотичне почуття, яке потрібно стверджувати в юних серцях. Василь Сухомлинський писав: «Патріотизм – це, образно кажучи, сплав почуття й думки, осягнення святині – Батьківщини, не тільки розумом, а й передусім серцем. Патріотизм починається з коліски» [2, с.115].

На думку І. Бега бути патріотом – значить духовно піднятися, усвідомити в Батьківщині безумовну цінність, яка дійсно і об'єктивно їй притаманна, приєднатися до неї розумом і почуттями. В той же час патріотизм передбачає відкриття в самому собі беззавітної відданості Батьківщині, спроможність безкорисно радіти її успіхам, вдосконалення її, служіння їй, поєднання своєї долі з її долею, а не любов до України здалека [1, с. 6].

Патріотичне виховання студентів може інтерпретуватися у вузькому сенсі як діяльність, спрямовану на формування любові до Батьківщини, вивчення культури, традицій і звичаїв свого народу, розвиток патріотичної свідомості і поведінки, в широкому сенсі – як цілісний процес духовно-морального і соціального розвитку людини, її світогляду, духовності, моральних ідеалів, норм поведінки на базі пріоритетного формування патріотичних якостей.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови подано таке визначення: «Патріотизм – любов до своєї Батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви і подвиги» [3, с. 546].

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в окресленні теоретичної моделі патріотичного виховання студентської молоді у вищому навчальному закладі і уточнення завдань з патріотичного виховання студентства.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах все більше відчувається необхідність визнання патріотичного виховання поряд з навчанням невід'ємною і найважливішою частиною педагогічного процесу в освітянському просторі, закінчуючи університетом. Патріотичне виховання – це цілеспрямований процес взаємодії всіх структурних підрозділів інституту і студента, в ході якого здійснюється освіта, патріотичне виховання та розвиток людини. Розвиток особистості людини як патріота невід'ємний від виховання і освіти. Патріотичне виховання не можна розглядати у відриві від навчального процесу. Саме спільна робота викладачів і студентів в університеті є основою патріотичного виховання.

Не можна ізолювати патріотичне виховання від процесу професійної підготовки. Професійне навчання і патріотичне виховання повинні скласти органічний процес формування особистості студента.

Завдання концепції патріотичного виховання студентів – позначити критерії та орієнтири виховного процесу в плані патріотичного виховання у вузі, запропонувати цілі, принципи та напрямки патріотичного виховання майбутнього фахівця з вищою освітою.

Метою патріотичного виховання є виховання у студентів любові до Батьківщини, до рідного краю через вивчення історичної спадщини. Завданням патріотичного виховання студентів є вдосконалення системи патріотичного виховання, формування соціально активної особистості патріота, що має почуття національної гордості, гідність,

любов до Батьківщини, свого народу, готовність до його захисту і виконання конституційних обов'язків. Загальна мета патріотичного виховання досягається за допомогою її реалізації в системі виховних структур і вирішенням більш конкретних завдань, серед яких найбільш актуальними є такі:

- формування патріотичних позицій;
- формування любові до Батьківщини;
- виховання почуття відповідальності за могутність Батьківщини, честь і незалежність;
- розвиток у студентів гідності особистості;
- виховання патріотизму – любові до Батьківщини, відданості їй, прагнення своїми діями служити її інтересам;
- формування у студентів морального імунітету, прагнення до високих ідеалів, віри і любові до рідного краю;
- формування почуття відповідальності і патріотичного обов'язку перед суспільством;
- формування у студентів їхнього ставлення до України;
- вивчення природи України;
- вивчення історії України;
- вивчення культури рідного краю;
- виховання гордості у студентів за своїх земляків;
- виховання у студентів любові до дорогих серцю місць, що сприяє прихильності до своєї Батьківщини;
- розвиток особистості студента, формування його соціальної адаптації через вивчення історичної спадщини України;
- виховання почуття гордості за свою малу батьківщину, цінності традицій культури та історичного минулого народів, що проживають на даній території;
- виховання у студентів впевненості в перспективному розвитку України і творчих можливостей її людей;
- формування цілісного світогляду через інтеграцію знань історичної, літературної, географічної спадщини України.

Одним із важливих шляхів реалізації патріотичного виховання студентської молоді є формування його науково-теоретичних і методичних засад:

- включення проблематики патріотичного виховання студентської молоді до дослідницьких програм та планів наукових і навчальних закладів;
- підготовка та видання наукових праць, науково-методичних, навчальних посібників і рекомендацій з питань патріотичного виховання студентської молоді;
- розроблення та впровадження програм патріотичного виховання студентської молоді в закладах освіти;

– вивчення потреб студентської молоді, зокрема шляхом проведення соціологічних досліджень;

- систематичне проведення наукових конференцій, семінарів з проблем патріотичного виховання студентської молоді;
- створення на базі вищих навчальних закладів експериментальних майданчиків та лабораторій з проблем патріотичного виховання;
- підвищення професійної кваліфікації педагогічних, соціальних працівників, інших фахівців з питань патріотичного виховання, соціального становлення та розвитку студентської молоді.

Формами національно-патріотичного виховання у вищій школі можуть бути:

- робота з використанням традицій українського козацтва;
- посилення державно-патріотичної спрямованості у викладанні дисциплін та залучення юнаків і дівчат до вивчення історії та культури України через різноманітні види позааудиторної роботи;
- пропагування кращих здобутків національної культурної і духовної спадщини, залучення студентів до самодіяльної художньої творчості, діяльності фольклорних колективів, творчих об'єднань, клубів за інтересами тощо;
- відзначення державних свят як способу піднесення патріотичних почуттів студентів;
- відзначення народних, традиційних, обрядових свят та залучення студентської молоді до їх проведення органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями;
- проведення зустрічей з діячами сучасної культури, мистецтва, науки, видатними спортсменами.

Форми вивчення історичної спадщини України:

- екскурсії по історичних місцях;
- семінарські заняття;
- диспути;
- конференції, як наукові так і прикладні;
- вікторини; творчі вечори;
- ігрові ситуації;
- презентації;
- диференційовані творчі завдання;
- інтелектуальні ігри;
- брейн-ринги, присвячені історії міста, області, країни.

Вихідним принципом сучасної концепції патріотичного виховання студентів є розуміння освіти як процесу набуття знань і формування базових основ патріотичного виховання відповідно до світових стандартів. Патріотичне виховання здійснюється як діяльнісний саморозвиток особистості,



який реалізується при взаємодії студентів і викладачів.

Серед основних принципів патріотичного виховання слід виділити наступні:

- формування національної свідомості у студентської молоді як однієї з основних умов життєздатності молодого покоління, що забезпечує цілісність України;

- становлення України як держави, яка поступово займає одне з провідних місць в світовому співтоваристві;

- зв'язок між поколіннями, освоєння і примноження культури в усіх її проявах, виховання громадянських якостей і соціальної відповідальності за благополуччя своєї країни.

Сфера патріотичного виховання є однією з найбільш значущих і складних сфер виховної діяльності, оскільки в ній не тільки формуються відповідні світоглядні орієнтації, ідеали та принципи, а й відбувається становлення необхідних особистісних якостей, які забезпечують життєдіяльність молодого громадянина в умовах сучасного демократичного суспільства.

Комплексний підхід включає в себе й використання в патріотичному вихованні студентів його окремих напрямків: духовно-патріотичного, цивільно-патріотичного, героїко-патріотичного виховання засобами історико-краєзнавчого освіти, військово-патріотичного, спортивно-патріотичного.

У сучасних умовах розвиток виховання патріотизму в вишах передбачає використання декількох шляхів.

Перший шлях – це якісне оновлення змісту та методики викладання навчальних дисциплін, особливо гуманітарних і соціально-економічних.

У педагогічному виші на рівні загально-професійних дисциплін за вибором для студентів – майбутніх учителів необхідна до викладання дисципліна «Патріотичне виховання учнів».

Підвищенню ефективності патріотичного виховання студентів при викладанні гуманітарних і соціально-економічних дисциплін служить ефективне використання інноваційних педагогічних технологій, форм і методів, що забезпечують виховання та розвиток особистості студента, сприяють прояву ними активної моральної та громадянської позиції з сенсоутворювальних життєвих питань. У викладанні гуманітарних і соціально-економічних дисциплін сьогодні є особливо актуальними ігрові (ділові, рольові та організаційно-діяльні), дискусійні (метод аналізу конкретних ситуацій, метод «мозкової атаки», метод «круглого столу») та інші методи активного навчання, які забезпечують розширення самостійно-

го позитивного соціокультурного досвіду студентів та орієнтують їх на пошук сенсу життя в патріотичних координатах.

У контексті даної проблеми не можна втрачати з очей розвиток патріотичного потенціалу викладання природничо-наукових, технічних та інших дисциплін. Ці навчальні предмети дають можливість студентам оволодіти досягненнями вітчизняної науки і техніки, що сприяє вихованню патріотизму. Патріотичні знання студенти можуть опанувати як аналітичний матеріал під час розробки різних комп'ютерних презентацій при вивченні інформатики, підготовці наукових повідомлень про видатних вітчизняних дослідників природи і т. ін.

Другий шлях розвитку патріотичного виховання студентів – підвищення кількості та якості проведених заходів з патріотичного виховання у позанавчальний час, здійснення більш тісного зв'язку позанавчальної виховної роботи з змістом дисциплін у вищих навчальних закладах.

Принципово важливо, щоб патріотичне виховання студентів здійснювалося в масових, групових та індивідуальних формах роботи. Масові форми позанавчальної роботи передбачають участь більшості студентів або їх представників. Це конкурси, студентські вечори, свята, олімпіади, КВК, конференції, суботники і т. ін. Групові позанавчальні форми включають в себе організацію роботи зі студентами, об'єднаними спільністю інтересів. Це можуть бути гуртки, клуби, спортивні секції, організовані з метою поглиблення пізнавальних інтересів і розширення кругозору, розвитку художніх здібностей (літературний клуб, хоровий гурток і т. ін.).

Актуальним є використання виховних можливостей організації діяльності студентів у соціокультурному оточенні поза рамками вишу, в міських заходах, за місцем проживання для міцнішого засвоєння отриманих у вузі знань, вироблення цивільно-патріотичних і моральних орієнтирів, розширення соціального досвіду в практичному застосуванні отриманих знань як основи для життєвого і професійного самоствердження.

Третій шлях вдосконалення патріотичного виховання студентів – забезпечення комплексного підходу до змісту й організації патріотичного виховання. Комплексність виявляється, в першу чергу, в єдності системного, процесуального та діяльнісного теоретичних підходів. Системний підхід орієнтує на формування систем патріотичного виховання; процесуальний підхід передбачає комплексну і поетапну реалізацію компонентів патріотичного виховання як

педагогічного процесу (цільового, суб'єктно-об'єктного, змістовного, технологічного, аналітико-результативного); діяльнісний підхід характеризує даний процес не тільки з позиції необхідності створення сприятливих умов для патріотичного виховання, а й як цілеспрямовану діяльність суб'єктів цього виховання щодо формування патріотичних якостей у студентів.

Четвертий шлях вдосконалення патріотичного виховання студентів – забезпечення виховного прикладу особистості викладача, який демонструє зразки високорозвиненого гуманітарного мислення, патріота і громадянина України, який вміє будувати педагогічно доцільні відносини зі студентами.

На особливу увагу заслуговує формування патріотичної свідомості, яка являє собою складне особистісне утворення, що базується на любові до малої і великої Батьківщини і поєднує в собі сукупність знань (історії своєї Батьківщини, традицій і звичаїв свого народу, власних генетичних корінь в навколишньому соціальному і природному середовищі), переконань, ціннісних орієнтацій і мотиваційних установок стосовно прояву культури міжнародного спілкування, особистісної активності в зміцненні могутності країни, готовності до захисту Батьківщини. Патріотична свідомість включає в себе кілька аспектів: онтологічний – відображення і оцінка з патріотичних позицій процесів, які відбуваються в суспільстві та зачіпають соціальний простір особистості; гносеологічний – пізнання у формі уявлень про похідні культурно-історичного процесу вітчизняного розвитку в формі патріотичних ідеалів, традицій, символів; аксіологічний – орієнтація на вироблені суспільством патріотичні цінності; емоційно-чуттєвий – простір особистісних, суб'єктивно-психологічних переживань, уявлень, спогадів, передчуттів, переваг та ін., для якого характерні як емоції (позитивні і негативні), так і афективні стани особистості (стреси, передчуття, безпредметні переживання); діяльнісний – мотивація до соціально значущої патріотично спрямованої діяльності.

Оскільки педагог виховує спрямованість інтересів, ставленням до справи, всім своїм духовним виглядом, рівень його патріотизму повинен бути «найвищої якості»

і виражатися в активній життєвій позиції, прагненні до соціальної активності та мобільності.

У цілому в сучасних умовах посилення патріотичного виховання студентів виступає важливою умовою підвищення якості вищої освіти.

Висновки з проведеного дослідження. У результаті впровадження комплексної системи національно-патріотичного виховання у вищому навчальному закладі ми очікуємо:

- забезпечення у студентів розвинутої патріотичної свідомості і відповідальності, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про спільне благо, збереження та шанування національної пам'яті;

- зацікавленості молоді службою у Збройних силах України, психологічної готовності до захисту України та виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів та незалежності України з метою становлення її як правової, демократичної, соціальної держави;

- збереження стабільності в суспільстві, соціальному та економічному розвитку країни, зміцнення її обороноздатності та безпеки.

Педагоги повинні докладати зусиль для спрямування студентської молоді на життя у суспільстві, яке функціонує на засадах гуманізму, свободи, верховенства закону, соціальної справедливості, гарантує умови для зростання добробуту народу, та на особисту участь у побудові такого суспільства, яке є єдиним дієвим механізмом розбудови демократії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І.Д. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І.Д. Бех, К.І. Чорна – Київ, 2014. – 29 с.
2. Бех І.Д. Система патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізації суспільних змін: навчально-методичний посібник / І.Д. Бех, К.О. Журба, В.А. Киричук та ін.. – К. : Пед. думка – 2011. – 240 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
4. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський – К. : Рад.школа, 1988 – 261 с.